

—
Den
maktlösa
vänstern

Finn fem fel-politiken är en återvändsgränd

SANDRO SCOCCO

arenaidé

Den europeiska vänstern har misslyckats med att formulera ett slagkraftigt alternativ till ökade inkomstskillnader och hög arbetslöshet. Den fortsätter i stället att följa åtstramningspolitiken, trots att det finns övertygande argument för att den misslyckats. Det finns anledningar till denna maktlöshet – och det finns även vägar ur den.

En häxmästare dubbas

Häxmästaren bakom en av Europas bäst presterande ekonomier, så skrev Financial Times när Anders Borg hyllades som Europas bästa finansminister 2011. Hängivenhet till stabila finanser har gjort honom omtyckt av marknaden, fortsätter tidningen. Redan här borde dock en del varningsklockor börjat ringa. Senast en svensk finansminister hyllades av Financial Times var i slutet på 80-talet. Då gick Sverige som tåget.

Det berodde dock på att Sverige just genomfört ett av de största ekonomisk-politiska misstagen i svensk historia, själva utförandet av kreditavregleringen. Den kreditexplosion som följde överhettade ekonomin och ledde så småningom till finans- och fastighetskrisen i början av 90-talet. Prislappen för den kreditexplosionen blev att en halv miljon jobb försvann och enorma underskott uppstod i de offentliga finanserna.

Så det fanns anledning att se upp med hyllningar från Financial Times. Men nu var ju även näringslivets internationella tankesmedja, World Economic Forum, så imponerade att de arrangerade seminarier kring den nordiska modellen i Davos. Det hade ju inte hänt sedan 90-talskrisen. Det måste gå bra helt enkelt.

Givet denna historieskrivning kom det som en överraskning för många att BNP per capita stått still under hela den borgerliga regeringstiden. Som en borgerlig ledarsida (Expressen 28 mars 2015) uttryckte det: ”Klart är att bilden av en frustande nordisk tigerekonomi inte har speglat verkligheten.”

Pendeln svängde och bilden av Anders Borgs finansministertid blev i stället noll i per capita-tillväxt, dålig produktivitet och stora hål i statsbudgeten. Betydligt mindre smickrande och naturligtvis till stor glädje för de politiska motståndarna (Figur 1–2).

Mer besvärande är att det inte var så länge sedan Sverige gick till val. Fick medborgarna verkligen rätt bild med sig in i valbåsen? Då var ju den frustande nordiska tigerekonomi med goda statsfinanser fortfarande gångbar retorik.

Socialdemokraterna går till val på att hålla i lädret

Socialdemokraterna var uppenbarligen inte särskilt intresserade av att slå hål på myten om den nordiska tigerekonomi under valrörelsen, i stället gick de till val på

ännu bättre statsfinanser. Det påstods att Borg fuskade med överskottsmalet. Vilket var helt sant, men å andra sidan förstod de flesta initierade att det tänkte en socialdemokratisk finansminister också göra på ett eller annat sätt – fast efter valet.

Men frågan var inte om Borg gjort tillräckligt, eller rätt saker, för att minska arbetslösheten efter finanskrisen. Tvärtom handlade den stora frågan om huruvida han hållit tillräckligt hårt i lädret eller lånat till skattesänkningar. Med en socialdemokrat som finansminister skulle vi minsann få en som kunde hålla i lädret.

Finansminister Magdalena Anderssons presskonferens i samband med den första budgeten var i linje med detta och nästan en pastisch på Olof Palmes karakterisering av de borgerliga regeringsårens under 70-talet: ”De har inte bara ätit upp vad som fanns på bordet. De har tömt skafferiet, ätit sig igenom vishusboden, låtit åkrarna stå i träda och tuggat sig igenom andra länders bankmatsalar på kreditkort utställda på de svenska skattebetalarna.”

Budskapet var kanske inte lika elegant formulerat, eller sant. Efteråt kom det mest att handla om en av Anderssons metaforer, det vill säga de tomma ladorna. Vad var en lada? Och var den verkligen tom?

Tory gick till val på att ha hållit i lädret

Storbritannien har också nyligen gått till val. Enligt Oxford-professorn Simon Wren-Lewis fördes det under valrörelsen rutinmässigt fram i medierna att Tories räddade landet från finanskrisen. Tekniken att rädda landet var densamma som Borgs – hålla i lädret.^[1]

Att Tory-koalitionen försökte slå mynt av detta är knappast märkligt. Istället för Borgs vädermetaforer erbjuder Liberaldemokraternas ledare, Nick Clegg, ett mer mustigt språk. Koalitionen föddes ”in the midst of an economic firestorm”.^[2] Det förefaller också varit en framgångsrik strategi med tanke på Tories seger, även om valet blev en katastrof för Nick Gleggs liberaldemokrater.

Räddades Europa med besparingar?

Borg var sålunda i gott sällskap i att hylla snålhet och sparande med statens finanser, men kan man verkligen rädda ett land som är i en efterfrågekras med sparande?

Att finanskrisen faktiskt var en efterfrågekras är de flesta ekonomer överens om. När osäkerheten ökade om vad som skulle hända i den finansiella sektorn och vad olika tillgångar egentligen var värda drog både hushåll och företag öronen åt sig, här gällde det att hålla i pengarna.

När hushållen håller i pengarna minskar köpen av allt från bilar och möbler till restaurangbesök och gymkort, vilket i sin tur minskar behovet av personal och investeringar. Arbetslösheten stiger och den privata efterfrågan blir för svag för att hålla igång ekonomin på en nivå den skulle kunna producera.

Räntorna blir första försvarmuren mot krisen

Den modell som gäller i dag är att penningpolitiken i normalfallet ska ta hand om ett efterfrågefall. Genom att sänka räntan görs konsumtion och investeringar på lånade pengar billigare. Med dagens historiskt höga boskulder så minskas också boutgifterna påtagligt för hushållen och i den bästa av penningpolitiska världar går hushållen tillbaka till restaurangen och köper den där bilen de skjutit upp köpet av, det vill säga ökar efterfrågan i ekonomin.

1 Simon Wren-Lewis, se <http://mainlymacro.blogspot.se/2015/04/mediamacro-myth-1-2010-britain-faced.html>

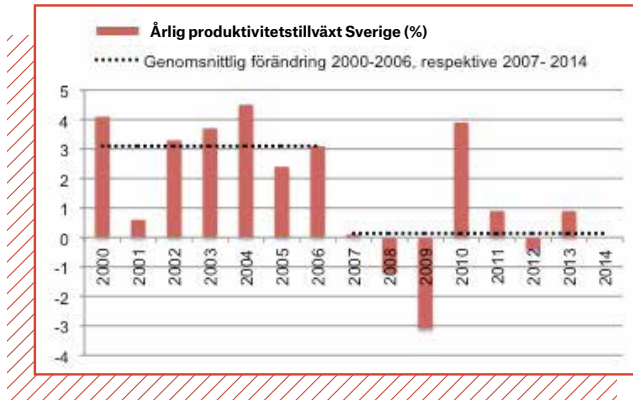
2 ibid

Borg var sålunda i gott sällskap i att hylla snålhet och sparande med statens finanser.

Responser från de flesta centralbanker var också snabba på finanskrisen (Figur 3). Snabbast och tuffast var USA som i princip direkt drog ned räntan till noll och sedan har låtit den vara kvar där. Några månader senare följde de andra efter och alla hamnade nära noll.

Redan i början av 2009 hade alltså centralbankerna uttömt räntevapnet. Efter det återstod bara ortodoxa metoder som att köpa olika tillgångar och pumpa ut pengar i systemet, vilket också förvisso använts flitigt – och på senare tid även i Sverige.

Figur 1 Noll i produktivitetstillväxt sedan 2007

De flesta centralbanker klarar det bra, Sverige tappar bollen

Det vi kan notera är att Sverige avviker kraftigt ifrån övriga länder, eftersom Riksbanken relativt snabbt höjde räntan till två procent, medan Storbritannien och övriga länder låg still. Det avgörande för ekonomin är dock hur realräntan utvecklas, det vill säga när man drar bort inflationen från den nominella räntan. Om inflationen hade stigit hade inte den stigande räntan varit någon

huvudvärk, problemet var bara att inflationen föll.

Riksbankens räntehöjningar och fallande svensk inflation innebar att skillnaden i realränta mellan Storbritannien och Sverige var mycket stor i slutet av 2011. I Storbritannien låg realräntan på minus fyra procent i slutet av 2011, medan den i Sverige låg på plus en procent, en realränteskillnad på cirka fem procentenheter (Figur 4). Åtstramningen av ekonomin via penningpolitiken kommer i Sverige alltså redan i början på 2010. Långt innan återhämtningen efter finanskrisen var klar. Penningpolitiken i Storbritannien och övriga länder har däremot varit starkt stimulerande hela tiden.

Om hushåll och företag trots nollränta och negativa realräntor fortfarande inte konsumerar tillräckligt för att få fart på ekonomin, får det offentliga försöka få fart på ekonomin genom ökade utgifter eller sänkta skatter.

Det tycker naturligtvis ingen finansminister är roligt. Samtidigt som utgifterna ska ökas så faller skatteintäkterna, vilket innebär att de offentliga finanserna kraftigt försämras. En hel del av denna försämring går dessutom helt automatiskt, när exempelvis utgifter för a-kassa ökar och inkomstskatten minskar, helt enkelt beroende på ökad arbetslöshet och minskad sysselsättning. För politiska motståndare är det dessutom lätt att göra populistiska poänger om kaos i statsfinanserna.

Att staten har råd att låna i dåliga tider beror på tanken att när ekonomin vänder händer det motsatta, utgifterna minskar och inkomsterna ökar också per automatik, vilket gör att över en konjunkturcykel kan ändå staten gå på plus minus noll.

Budgetarna försämrades också i spåren av finanskrisen (Figur 6). I början försämrades samtliga länders budgetar på grund av ökade utgifter och minskade intäkter med i runda slängar mellan 5–10 procent av BNP, vilket delvis speglade hur mycket arbetslösheten steg och sysselsättningen sjönk i de olika länderna. I Sverige motsvarar 5

3 Dokumentären "Vilja gå vidare - En film om Olof Palme och hans idévärld" av Jonas Sima.

4 <http://www.slideshare.net/VIRGOkonsult/magdalena-andersson-presentation-av-ekonomiska-lget-20150120>

procent av BNP cirka 200 miljarder, det vill säga det offentliga bidrog påtagligt till att upprätthålla efterfrågan i de flesta länder.

Först går det bra, sen kommer åtstramningarna

Redan 2010 läggs dock politiken om, besparingspolitiken börjar (Figur 6). Sedan Cameron tillträdde 2010 har den brittiska regeringen konsekvent bedrivit en åtstramande politik fram till 2013, det vill säga bidragit negativt till efterfrågan. Det är också efter 2013 när politiken läggs om igen och besparingspolitiken i princip upphör som arbetsmarknad och tillväxt börjar återhämta sig. Politiken lades inte om för att regeringens sparmål nåddes, utan förklaringen förefaller vara att regeringen insåg att det var hopplöst att gå till val utan att visa upp att ekonomin återhämtade sig.

Den brittiska regeringen bidrog alltså till att efterfrågan blev mindre under den kritiska återhämtningsfasen. Det innebar att trots att realräntorna var kraftigt negativa, vilket alltså verkar mycket stimulerande för efterfrågan, så återhämtade sig inte heller arbetslösheten förrän politiken lades om 2013.

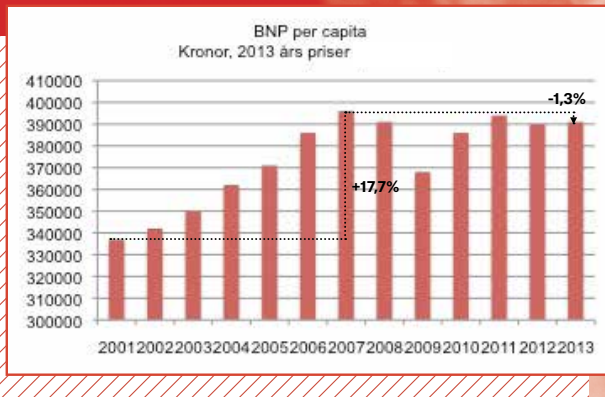
I Storbritannien är det uppenbart att det är Bank of England som "räddade" landet och inte den konservativa regeringen. Tvärtom har den konservativa regeringen direkt motverkat att penningpolitiken fick fullt genomslag och därmed kunde leda till en återhämtning av arbetslösheten redan 2010.

I Sveriges fall har vare sig regeringen eller Riksbanken skött sina jobb särskilt väl. Den åtstramning (räntehöjningar) som genomfördes i penningpolitiken 2010–11 har varit skadlig för tillväxten och bidragit till att arbetslösheten bitit sig fast på höga nivåer. Samtidigt har regeringen i princip varit helt passiv med finanspolitiken sedan 2010, förutom i princip valåret 2014, då ofinansierade skattesänkningar genomfördes.

De skattesänkningar man genomfört har delvis finansierats av neddragningar i sjuk- och arbetslöshetsförsäkringen och andra ersättningar som inte skrivs upp med inflationen, alltså urholkas reallt. De stora skattesänkningarna har varit bolagsskattesänkningen på 16 miljarder, som har en mycket osäker effekt på efterfrågan om

Fredrik Reinfeldt.

Figur 2 Svensk tillväxt per person har stått still sedan 2007⁴¹

någon, samt jobbskatteavdraget på 90 miljarder som mest gått till höginkomsttagare (Figur 5).

Skattesänkningarna har alltså betalats med neddragningar för grupper som konsumerar mycket och resurserna flyttats till grupper som konsumerar mindre. Det innebär att allt annat lika försvagas efterfrågan i ekonomin.

En björntjänst från Riksbanken och en regering som inte stimulerar efterfrågan är förklaringen till att arbetslösheten har bitit sig fast på en hög nivå i Sverige. Den frustande nordiska tigerekonomin hade aldrig en chans med en så illa avvägd finans- och penningpolitik.

Det är inte ett orimligt påstående att Stefan Ingves med kolleger bidrog till att Alliansen inte blev omvald. Borgs passivitet hade inte blivit lika synlig, det vill säga arbetslösheten lika hög, om Riksbanken skött sitt jobb på ett bättre sätt.

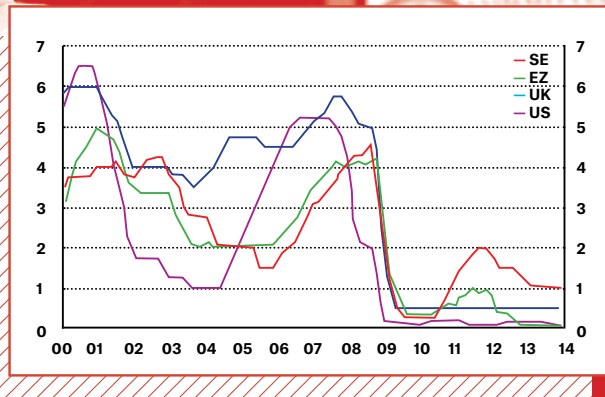
För euroområdet är situationen liknande den för Storbritannien. Centralbanken gjorde vad den kunde för att pressa ned räntorna (och lite annat också), men regeringarna stramade åt med nedskärningar (Figur 6). Delar av euroområdet föll in i depression och arbetslösheten har fortsatt stiga oavbrutet fram till 2014. En stabiliseringspolitisk katastrof.

Skillnaden mellan euroområdet och USA är också tydliga. I USA vänder arbetslösheten ned 2011 och fortsätter sedan att falla, vilket automatiskt ger en förstärkning av budgeten. I USA är det två faktorer som förstärker budget: sparande och fallande arbetslöshet. I euroområdet försvagas budgeten av stigande arbetslöshet ända fram till 2014, men neddragningarna efter 2010 är så pass omfattande att det ändå blir en sammanlagd förstärkning av budgeten.

På grund av eurorådets storlek är det inte ett misslyckande som bara drabbat euroländerna, utan hela övriga världen, med en svag exportefterfrågan, inte minst Sverige.

Ben Bernanke.

Figur 3 Centralbanksräntor Sverige, Eurozonen, Storbritannien och USA¹⁷⁾

Konservativa politiker satsar på fel akademiker

Vad vägledde då Sveriges, Storbritanniens och euroländernas finansministrar? Politiken byggde på tre fundament:

- 1) nedskärningar i dåliga tider har bara en liten negativ effekt på tillväxten
- 2) hög statsskuld skadar däremot tillväxten påtagligt
- 3) räntemarknaden skulle straffa länder som inte skar ned.

Utifrån detta föreföll politiken rationell. Den stora frågan är naturligtvis om det var riktiga antaganden.

Med stöd i ny makroekonomisk forskning ifrågasatte konservativa politiker den traditionella uppfattningen att stora besparingar i dåliga tider leder till ännu sämre tider. Enligt ny teori kunde man anta att nedskärningar inte hade någon effekt alls eller åtminstone liten negativ effekt på tillväxten. Det fanns inget entydigt teoretiskt stöd för detta. Konjunkturinstitutet skrev i en genomgång 2008:

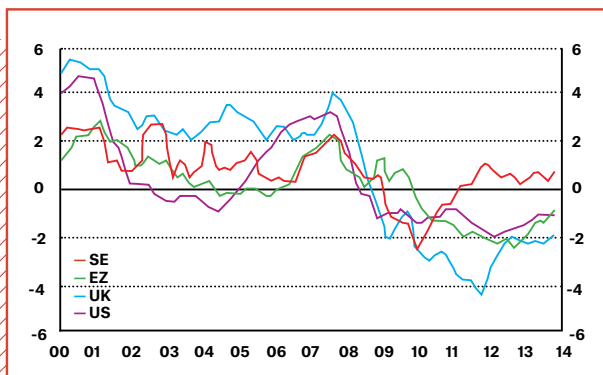
”Det teoretiska svaret på multiplikatorns storlek skiftar beroende på vilken teoretisk modell som tillämpas. Resultaten varierar mellan stora, positiva multiplikatorer i keynesianska modeller, via multiplikatorer mellan noll och ett i modeller med ricardiansk ekvivalens till negativa multiplikatorer i litteraturen kring ’expansionary fiscal contractions’.”^[5]

Det ekonomer talar om är alltså den fiskala *multiplikatoreffekten*.^[6] Den beskriver i princip hur stor effekt en nedskärning i statens budget har på ekonomin i dess helhet. Om den är noll finns ingen negativ effekt, men om den är exempelvis två så minskar tillväxten dubbelt så mycket som besparingen, det vill säga om man sparar en miljard minskar tillväxten med två. Vid tal runt två är nedskärningar i dåliga tider en mycket dålig idé, och utgiftsökningar en lika bra idé, för att stabilisera samsättningen och tillväxt.

Gamla sanningar om spara och slösa håller

I januari 2013 publicerade IMF:s chefsekonom Olivier Blanchard en rapport där följande mening fanns med: ”Vi konstaterar att multiplikatorn var betydligt över 1 i början av krisen.”^[8] De hänvisar också till en studie baserad på 27 länder där man kom fram till en multiplikator på 1,6. I en annan studie som specifikt studerat multiplikatorer för länder i kris konstaterade man att dessa kan uppgå till över 3 och slutligen hänvisar man till en studie som kommer fram till att multiplikatorn varierar från 0 i goda tider till 2,5 i dåliga tider. Med så höga fiskala multiplikatorer blir det alltså direkt kontraproduktivt med åtstramningar i dåliga tider.

Figur 4 Realräntor Sverige, Eurozonen, Storbritannien och USA^[7]

5 www.konj.se/download/18.70c52033121865b13988000109000/Specialstudie_16.pdf

6 Detta är en kortare version av texten i Därför hade alla fel om Grekland

7 Lars EO Svensson, www.ekonomistas.se

8 Growth Forecast Errors and Fiscal Multipliers, Olivier Blanchard and Daniel Leigh January 2013

Enligt ny forskning håller alltså Keynes gamla recept fortfarande, spara i goda tider (då det inte kostar något) och slösa i dåliga tider (då det gör stor nytta). Det första fundamentet för politiken var alltså felaktigt. Det innebär att Sverige, Storbritannien och euroområdet samtliga missbedömde de skadliga effekterna av nedskärningarna.

Siffermagi om statsskulder fel

De konservativa regeringarnas andra fundament att det fanns en bestämd nivå på statsskulden där den skulle börja skada tillväxten byggde också på forskning. Forskarna Carmen Reinhart och Kenneth Rogoff publicerade 2010 en artikel som skulle bli mycket inflytelserik. Artikeln, "Tillväxt i tider av skuld", konstaterade genom att analysera statistiskt samband mellan statsskuld och tillväxt för en mängd olika länder att redan vid en statsskuld på 60 procent av BNP skadades tillväxten och vid 90 procent halverades tillväxttakten.

Med tanke på att det var nivåer som i högsta grad var relevanta för både euroländerna och Storbritannien togs detta som intäkt för att det var akut att begränsa den skuldökning som finanskrisen gett upphov till. Det blev ett av de bärande motiven för åtstramningen som följde från 2010 och framåt.

George Osborne, den nuvarande brittiska finansministern, konstaterade 2010 att det nu fanns övertygande bevis för att statsskulden måste begränsas och nedskärningar måste genomföras med hänvisning till Reinhart & Rogoff.^[9]

"So while private sector debt was the cause of this crisis, public sector debt is likely to be the cause of the next one. As Ken Rogoff himself puts it, 'there's no question that the most significant

vulnerability as we emerge from recession is the soaring government debt. It's very likely that will trigger the next crisis as governments have been stretched so wide."

Olli Rehn, EU-kommissionär för ekonomiska och monetära frågor, har på ett liknande sätt sedan 2010 konsekvent hänvisat till Reinhart&Rogoff för att driva på nedskärningar inom euro-området.^[10] Rehn skrev till medlemsländerna:

"Recall that public debt in the EU has risen from about 60% of GDP before the crisis to around 90% of GDP. And it is widely acknowledged, based on serious academic research, that when public debt levels rise above 90% they tend to have a negative impact on economic dynamism, which translates into low growth for many years."

På sakliga grunder finns det skäl att generellt förhålla sig skeptisk till denna typ av siffermagi, det vill säga att något händer vid just 90 procent av BNP i statsskuld. Huruvida ett land är en liten öppen ekonomi med egen valuta (Sverige), en liten relativt stängd ekonomi i en valutaunion (Grekland) eller ett stort land med en global reservvaluta (USA) påverkar rimligtvis ett lands förmåga att hålla skuld.

Figur 5 Jobbskatteavdragets kostnad fördelad på inkomstgrupper

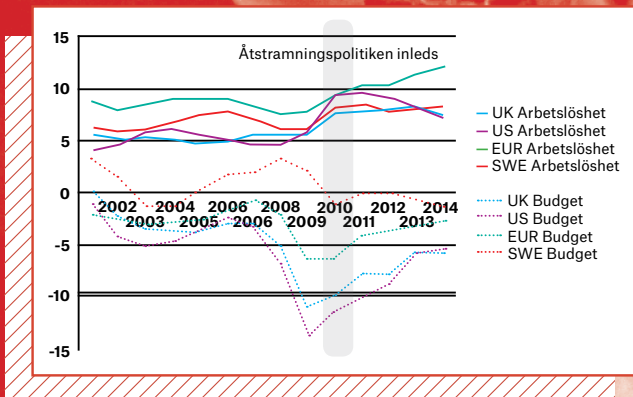

9 www.theguardian.com/politics/2013/apr/18/uncovered-error-george-osborne-austerity

10 <http://www.socialeurope.eu/2013/04/reading-rehn-on-reinhart-rogoff/>

Paul Krugman.

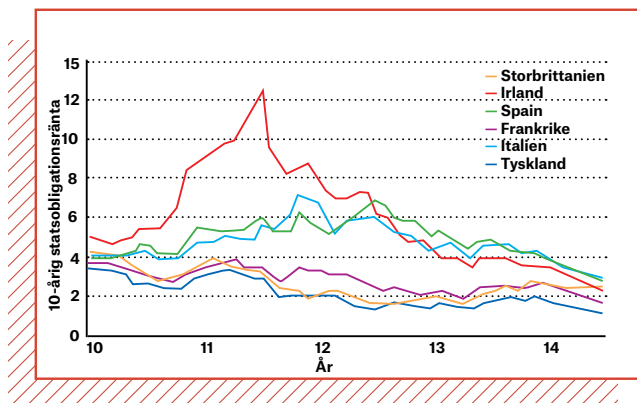
Figur 6 Förändring i offentlig budget i procent av BNP 2000-2014. Arbetslöshet 2000-2014.

Japan klarar exempelvis med egen valuta- och penningpolitik och huvudelen av skulden upplånad inhemskt att snurra runt cirka 200 procent av BNP i statskuld. Det som följde var dock en betydligt mindre subtil diskussion kring Reinhart & Rogoffs resultat.

De hade helt enkelt räknat fel.^[11] När felen korrigerades försvann alla samband. Den magiska gränsen på 90 procent visade sig också vid en närmare granskning vara ett intervall på 90–120 procent. Inte ens den ursprungliga studien, även om

Figur 7 Statsobligationsräntor urval EU

de räknat rätt, var utformad så att det gick att säga att effekten inträffade vid just 90 procent, det kunde lika gärna vara vid 100 eller 120 procent.^[12] Vilket skulle, även om den nu varit korrekt, gett Storbritannien relativt mycket utrymme att manövrera.

Det andra fundamentet visade sig alltså först vara ett missförstånd om vad studien egentligen visade, som förvisso stöddes publikt av författarna, och sedan upptäcktes det att allt byggde på räknefel. Senare har flera studier också avfärdat sådana direkta siffersamband.

Räntorna steg för Sydeuropa

Om de två första fundamenten visat sig givet ny forskning vara felaktiga är det tredje lite mer komplicerat att avfärda, eftersom det inbegriper marknaden som vi av erfarenhet vet inte behöver vara rationell. Straffar marknaden länder som inte skär ned?

Sakfrågan är: skulle stigande marknadsräntor motverka en finanspolitisk stimulans på lånade pengar i euroområdet, Storbritannien och Sverige? Ingen vill hamna i Greklands situation där marknadsräntorna skenar och där marknaden till slut vägrar låna ut pengar. Både engelska och svenska politiker hotade regelmässigt med detta skräckexempel, inte minst Anders Borg.

Stigande räntor för stabila länder mest skräckpropaganda

Ser man enbart till de brittiska statsskuldsräntorna skulle man kunna förledas att tro att åtstramningarna hade effekt. Räntorna faller påtagligt runt år 2010–2011. Det vi ser är dock att alla länder vars kreditvärdighet inte ifrågasätts också faller (Figur 7).

Pengar flydde från mer osäkra investeringar till säkra, det vill säga pålitliga länders statsobligationer. Om Storbritannien haft några procentenheters högre statsskuld, i stället för runt 80 procent så runt 90 procent, hade det gjort att man fick göra exempelvis Spanien sällskap och se sina räntor stiga? Absolut ingenting tyder på detta.

Man bör också beakta att i det läget när Storbritannien påbörjade åtstramningen, 2010, hade stormen redan bedarrat. Det som vidtog var det stora ekonomisk-politiska misslyckandet där åtstramningarna knäckte tillväxten. Tillväxten föll från 1,9 procent 2010 till 1,6 procent 2011 och 0,7 procent 2012.

11 Does High Public Debt Consistently Stifle Economic Growth? A Critique of Reinhart and Rogoff av Thomas Herndon, Michael Ash & Robert Pollin 2013

12 www.bruegel.org/nc/blog/detail/article/1074-blogs-review-the-reinhart-and-rogo-off-de-bacle/

I Sveriges fall blir det ännu mer otroligt att marknaden skulle ha reagerat negativt på en ökad statsskuld. Med en egen valuta och centralbank och en statsskuld på 40 procent av BNP och nettotillgång¹³⁾ på 20 procent av BNP, får det närmast ses som oseriös skrämselpropaganda att Sverige skulle hamnat i en grekisk situation om regeringen bedrivit en mer expansiv finanspolitik.

Slutsatsen från finanskrisen är att länder med en anständig ordning på statsfinanserna och verktyg i form av egen valuta och finanspolitik inte hotas av en finanskris, tvärtom gynnas de av den i form av historiskt låga räntor när marknaden söker trygghet.

Små länder som har dålig ordning på statsfinanserna och som saknar verktyg att hantera en kris, såsom Grekland, missgynnas däremot kraftigt. Det innebär att små EMU-länder sannolikt har behov av mycket större säkerhetsmarginaler när det gäller statsskuldsnivå än stora EMU-länder och än små länder utanför EMU (Sverige).

Det är skönt när man slutar slå sig själv

De senaste två åren har åtstramningarna minskat eller upphört på bred front (6) och tillväxten åter tagit fart. När Cameron tog åt sig äran för återhämtningen formulerade sig nobelpristagaren Paul Krugman så här om Storbritannien:

”We’ve been hitting ourselves over the head with a baseball bat. We’ve now stopped hitting ourselves over the head with a baseball bat. So we start to feel better.”

Så sammantaget, de konservativas politik byggde på tre fundament som samtliga har visat sig vara fel. Den konservativa politiken har alltså inte räddat länderna, utan tvärtom har den sett till att medborgarna i dessa länder fått lida mer än nödvändigt.

Vänsterpartier går inte till val på konservativas misslyckade politik

Här finns uppenbarligen mycket goda möjligheter för dominerande vänsterpartier att gå till val på de konservativas misslyckade politik. Men det gör de inte.

I Sverige går Socialdemokraterna till val på att regeringen lånade pengar till skattesänkningar. Det var lånade man skulle bli upprörd över. Det låter ju inget bra, men givet att vi har en efterfrågekrisis så är det en mycket klok politik att låna.

Det var dock dålig konjunkturpolitik att låna till permanenta skattesänkningar, då dessa skapar permanenta hål i budgeten. Infrastruktur skapar bara tillfälliga hål

13 Nettotillgången beräknas så att det är nettot mellan statens skulder och tillgångar. Skulden är finansiell med tillgångarna utgörs av både finansiella tillgångar (aktier, m.m.) och realltillgångar i form av fastigheter och infrastruktur.

”
*Ed Miliband och Stefan
Löfven gick båda till val
på att fortsätta en miss-
lyckad ekonomisk politik.*

Ed Miliband.

och har bättre konjunkturreffekt, vilket för övrigt ligger i linje med IMF:s rekommendationer också.^[14] Kritiken borde alltså snarare gälla att det lånades för lite och till fel saker.

Det är en kritik som också borde komma från Labour, men i stället valde också Labour att inte ifrågasätta åtstramningspolitiken. Enligt Wren-Lewis är det som sagt var allmängods i medierna att åtstramningarna räddade britterna. Labour valde uppenbarligen att inte utmana den föreställningen.

Problemet med att en felaktig politik inte ifrågasätts är naturligtvis att man risikerar att förlora valet, vilket Labour gjorde. Men även om valet vinnas så finns det efter valet inte något mandat att förändra. Detta är tydligt efter det svenska valet, där krona-för-krona-retoriken dominerar.

Regeringen fortsätter att lägga något åtstramande budgetar, trots att Riksbanken insett sitt misstag och försöker få fart på ekonomin med alla tillgängliga medel som negativa räntor och olika stödköp.

Vänstern leker finn fem fel

Förstår inte dominerande vänsterpartiers strategier vad som hänt? Eller förstår de vad som hänt och fattar strategiska beslut för att vinna regeringsmakten – och inte kampen om problemformuleringen?

I det ena fallet är det endast ett problem med kompetensförsörjningen i de interna partiapparaterna och säkerligen finns inkompetens i alla partier, men är den verkligen påtagligt större i dag än den var förr? Är den generellt större hos vänstern än hos högern? Dessutom förefaller det osannolikt att enbart inkompetens skulle vara den gemensamma nämnaren för Europas stora vänsterpartier, som mer eller mindre samtliga gjort liknande strategival. Inkompetens har nog lågt förklaringsvärde i detta sammanhang.

Det är mer rimligt att anta att partierna gör den strategiska bedömningen att även om de har goda sakargument på sin sida kan de inte vinna problemformuleringen. Motkrafterna bedöms som allt för starka. De saknar helt enkelt makten över hur samhällsproblemen formuleras. Därför blir det kortsiktiga målet att vinna regeringsmakten.

Samhällsproblem formuleras alltså av de politiska motståndarna och vänstern får leka finn fem fel i hur motståndaren tänkt, i stället för att driva egen politik. Detta har varit en internationell trend sedan 80-talet, då vänstern globalt förlorade problemformuleringsprivilegiet.

Snarare samhällsstruktur än inkompetens

Att traditionellt dominerande vänsterpartier inte lyckats omvandla kraftigt ökade inkomstskillnader, den finansiella sektorns kollaps och de konservativas ekonomisk-politiska misslyckande till politiskt kapital i form av väljarstöd är ett tecken på denna maktlöshet. Det råder ingen brist på verkliga utmaningar eller misslyckanden för de politiska motståndarna.

Det finns därför all anledning fundera på vad denna maktlöshet beror på och kalla det vid sitt rätt namn – maktlöshet.

Denna typ av maktlöshet är inte ny och grupper har känt den förr och försökt förstå den. Antonio Gramscis begrepp kulturell hegemoni eller Lars Gustafssons problemformuleringsprivilegium försöker fånga just denna maktlöshet. Någon annan bestämmer.

Marxisten Antonio Gramsci, som verkade bland annat under tidsepoken för det fascistiska Italien, menade att kapitalet och borgarklassen inte bara styrde genom våldsmonopolet, utan också genom att den borgerliga världens föreställningsvärld

14 IMF Fiscal Monitor 2014 och 2015

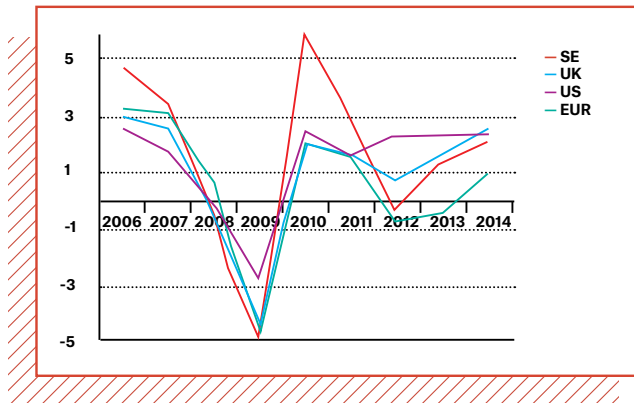
blev kulturell norm, det vill säga de definierade också vad som uppfattades som rätt och fel.

Lars Gustafsson utvecklade detta i en svensk kontext, men denna gång som kritik av vänstern. Begreppet problemformuleringsprivilegiet syftade på socialdemokratinns möjligheter att kontrollera hur samhällsproblemen definierades.

Högern tar sig ur maktlösheten

Erfarenheterna av maktlöshet under den borgerliga regeringstiden under åren

Figur 8 Real BNP-utveckling 2006-2014

1976–82 bildade grunden för den borgerliga revolution som skulle komma av det svenska samhället. Den borgerliga regeringen vara besviken och det var också Svenska Arbetsgivarföreningen, Saf.

Centerpartiets Nils G. Åsling^[15], som var industriminister i regeringen Fälldin, skrev som en sammanfattning över den borgerliga regeringen att:

”Starka intresseorganisationer med politiska ambitioner och kanaler begränsar allvarligt politikernas möjligheter till ett förutsättningslöst handlande. Sätillvida är den tilltagande kor-

porativismen ett allvarligt hot också mot demokratin i vårt samhälle.”

Saf hade redan börjat en omorientering från part till politisk motståndare till staten och den rådande samhällsutvecklingen. Informationsdirektör Sture Eskilssons famösa pm från 1971 var ett första steg. Svenskt Näringsliv skulle bli en stark kraft för att förändra samhället i riktning mot företagens och ägarnas intressen genom massiva satsningar på tankesmedjor, forskning och extern kommunikation.

Ändrade samhällsstrukturer nyckel till den reella makten

Men efter det som upplevdes som misslyckade borgerliga regeringsår fördjupades analysen. Nu räckte inte opinionsbildning. Den korporativa staten blev måltavlan. Arbetsmarknadens parter och staten styrde stora delar av det offentliga tillsammans. Dessutom fördes löneförhandlingarna centralt av LO-Saf. Det gav parterna, inte minst LO, en enorm makt att ställa till det för en regering.

Först ut blev de centrala förhandlingarna. 1982–1983 gick Metall och Verkstadsföreningen sin egen väg i löneförhandlingarna och LO kunde inte längre hålla ihop förbunden. För LO:s del innebar det en betydande maktförskjutning från LO centralt till förbunden. LO blev därmed både en svagare part till en socialdemokratisk regering och en svagare motståndare till en borgerlig regering.

Det var svårare för Saf att också ge upp makten i tunga myndigheter, såsom exempelvis Ams och Försäkringskassan, för att möjliggöra ett borgerligt systemskifte. Risken var naturligtvis att om Saf lämnade styrelserna och LO inte gjorde det, skulle LO få ännu mer inflytande över en socialdemokratisk regering.

Även om LO inte längre hade samma inflytande över lönebildningen, skulle de nu få större inflytande över statsapparaten.

Möjligheten kom med den borgerliga regeringen 1991 och samma år besluta-

15 Svensk tidskrift 1985

de Saf att ensidigt dra tillbaka organisationens representanter från de statliga myndighetsstyrelserna. Regeringens Fälldins misstag skulle inte upprepas.

Saf utträdde låg också till grund för ett alltjämt gällande riksdagsbeslut från 1992 om en rekonstruktion av de styrelser som Saf hade lämnat. Därmed tvingades också de fackliga motparterna att lämna dessa styrelser.

När det gällde den ekonomiska politiken förordades normpolitiken, det vill säga det övergripande målet för den ekonomiska politiken skulle inte längre vara full sysselsättning, utan prisstabilitet med en oberoende riksbank.

Inte heller detta beslut är helt okomplicerat ur ett SAF:s perspektiv. När parterna slutit för höga löneavtal hade regeringen återkommande devalverat valutan för att hålla uppe sysselsättningen, men det hade också räddat exportindustrins ägare. Nu skulle det vara slut på devalveringar.

Beståndsdelarna i näringslivets strategi för att bryta med den egna upplevda maktlösheten var:

- 1) Bygg upp en ny borgerlig och företagsvänlig föreställningsvärld genom massiva satsningar på medier, kommunikation, tankesmedjor och forskning (1971).
- 2) Bryt med de centrala löneförhandlingarna (1982).
- 3) Lämna myndighetsstyrelser och den korporativa staten (1991).
- 4) Lägga om den ekonomiska politiken från full sysselsättning till prisstabilitet (1993).

I efterhand ser det väldigt genomtänkt och ordningsamt ut, vilket det naturligtvis inte var. Det var både kaotiskt och konfliktfyllt, vilket alla förändringar är, men målet

Stefan Löfven.

FOTO: JESSICA SEGERBERG

för alla dessa insatser var tydligt. Det gällde att långsiktigt och strategiskt stärka näringslivets politiska inflytande i förhållande till fackföreningsrörelsen.^[16]

Maktlöshet går att bryta

Maktlösheten i att både kunna formulera samhällsproblemen och regera landet ledde alltså till att arbetsgivarna radikalt lade om den politiska inriktningen. De tog inte bara debatten, de ändrade samhällsstrukturen – för de insåg att det var den som styrde debatten. Självklart hade inte denna omvandling varit lika framgångsrik om de inte blåst högervindar i hela västvärlden, men för svensk del var dessa förändringar avgörande för samhällsutvecklingen.

Ed Miliband och Stefan Löfven gick båda till val på att fortsätta en misslyckad ekonomisk politik. En politik som lett till ökad inkomstspridning och hög arbetslöshet. De nöjer sig med mindre förändringar i en tid av hög arbetslöshet och ökade orättvisor.

Det kan bara förstås i ett sammanhang av att det finns en samhällsstruktur som stänger andra handlingsalternativ. Just det Nils G. Åsling beklagade sig över efter de borgerliga regeringsåren på 70-talet och som han ansåg hotade demokratin.

Europa ekar tomt på förståelse av dessa samhällsstrukturer. Vänsterpartiernas maktlöshet i att skapa en anständig välfärdsutveckling för breda grupper i samhällena ställer obesvarade frågor. EU:s 25 miljoner arbetslösa och en ekonomiskt pressad arbetar- och medelklass väntar. Hittills mest förgäves. I kulisserna står de bruna och bidar sin tid. De vet att missnöjet växer, deras livsluft. Deras svar är det enklaste möjliga – peka finger.

En annan framtid är naturligtvis möjlig. Med ekonomipristagaren Amartya Sen ord: en framtid som ger alla människor förutsättningar att leva ett liv de själva har skäl att uppskatta. Makten att förverkliga detta ges inte enbart av regeringsmakten. Det är en naiv syn. Finn-fem-fel-politiken är en återvändsgränd.

För reell förändring krävs sannolikt att en samlad europeisk vänster går i opposition mot rådande samhällsutveckling och erbjuder ett trovärdigt alternativ. Att de bildar nya och breda väljarallianser och att de pekar ut och bryter de samhällsstrukturer som fångat dem i maktlöshet. Historien har visat att det går. ●

16 Joakim Johansson, SAF och den svenska modellen. En studie av uppbrottet från förvaltningskorporatismen 1982-91, 2001

SANDRO SCOCCO

är chefsekonom på Arenagruppens tan-
kesmedja *Arena Idé*. Följ bloggen, pod-
den och lästipsen på: www.arenaide.se.
Twitter: @ScoccoSandro

arenaidé